

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช : แง่คิดจาก “วีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี”

King Taksin the Great : The Viewpoint of “The Hero of Tradition”

สุกัญญาโสภิ ใจกล้า¹

Sukunyasopee Chaiklam

บทคัดย่อ

การศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแง่คิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี พบว่า พระราชประวัติของพระองค์มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับวีรบุรุษของกรีกที่เป็นที่รู้จักกันมาตามประเพณีโบราณ จำนวน 17 เหตุการณ์ อาทิ มีมารดาเป็นเจ้าหญิงพรหมจารีย์ บิดาเป็นกษัตริย์ สภาวะแห่งการมาสู่ปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา ถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพยดา หรือเมื่อเกิดมักถูกบิดาหรือบุคคลอื่นพยายามปองร้ายชีวิต เป็นต้น ทั้งหมดนี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า แม้พระราชประวัติของพระองค์จะไม่สามารถสรุปได้ชัดเจน และยังคงเป็นปริศนามาจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ประชาชนชาวสยามก็ยังคงต้องการรับรู้เรื่องราวของพระองค์ ซึ่งเปรียบเสมือนวีรบุรุษของชาติ ที่มีได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีกำลังแข็งแรงหรือกล้าหาญเพียงอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ที่ทรงเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตของพระองค์เอง อันถือเป็นคุณสมบัติที่บ่งบอกถึงความเป็นวีรบุรุษที่แท้จริง

คำสำคัญ : สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี ลอร์ดแรกแลน

Abstract

This research, the Royal Biography of King Taksin the Great in the viewpoint of culture hero, found that there were 17 situations in the Royal Biography of King Taksin the Great that resembled Greek heroes who were well-known in the ancient tradition. The 17 situations' examples were given as follows: his mother was the virtuous princess, his father was the King, his birth was stranger than normal because it was truly said the he was the son of a goddess, and when he was born, he was in harm many times by his father and others who were desired to cause harm to him. All these situations implied that, though the Royal Biography of King Taksin the Great was unclear and puzzling nowadays, Siamese still would like to know the story of King Taksin the Great who is the hero of the country. His heroness included not only power or bravery but also his sacrifice. King Taksin the Great sacrificed his life for the country. This was the one thing implying to his true heroness.

Keywords : King Taksin the Great, The Hero of Tradition, Lord Raglan

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก

บทนำ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 (2516) ว่า “เจ้าตากสิน” นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีผู้รู้จักมากที่สุดพระองค์หนึ่ง เนื่องจากได้ทรงเป็นผู้กอบกู้เอกราชของสยามประเทศจากการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าในครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 และได้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีและเป็นปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์ใหม่ ทำให้ประชาชนรุ่นหลังรู้จักพระองค์ในฐานะของผู้คนที่ทำให้สยามผ่านพ้นวิกฤติการณ์และรวมกันเป็นปึกแผ่น

แม้จะทรงตั้งราชธานีใหม่ขึ้นแทนกรุงศรีอยุธยา แต่ก็กลายเป็นอดีตราชธานีอย่างรวดเร็วภายในเวลาเพียง 15 ปี เนื่องจากมีเหตุวุ่นวายขึ้นในปลายรัชกาล ทำให้ทรงถูกสำเร็จโทษด้วยเหตุว่า มีพระสติฟั่นเฟือน หากพิจารณาประวัติศาสตร์แล้ว จะเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ทั้งการที่พระองค์มิได้มีเชื้อสายพระราชวงศ์หรือแม้กระทั่ง พระราชจริยวัตรบางประการหลังการขึ้นครองราชย์แล้ว อาทิ การที่ทรงปฏิบัติพระองค์ต่อประชาชนอย่างใกล้ชิด โดยการซื้อข้าวเลี้ยงคนโซ่ ดังความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (2554, หน้า 33) ความว่า “...ทรงพระกรุณาให้แจกจ่ายอาหารแก่ราษฎรทั้งปวง ซึ่งอดไขวนาถาทั่วสี่มา มณฑลเกลื่อนกล่นกันมารับพระราชทานมากกว่าหมื่น ...ทรงพระกรุณาซื้อ [ข้าวสาร] แจกคนทั้งปวงโดยพระราชอุตสาหะ โปรดเลี้ยงสัตว์โลก พระราชทานชีวิตไว้มิได้อาลัยแก่พระราชทรัพย์ แล้วแจกจ่ายเสื้อผ้า เงินตราแก่ไพร่ฟ้าประชาชนจกนับมิได้...” การบริจาคเสื้อผ้าและเงินทองโดยมิได้อาลัยในพระราชทรัพย์ อีกทั้งยังทรงออกแจกจ่ายข้าวด้วยพระองค์เอง ทำให้พระราชกรณียกิจนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมเนียมการประกอบพระราชพิธีเหมือนพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ เรื่องราวของพระองค์จึงยังคงอยู่ในความสนใจของคนแทบทุกระดับชั้น แต่การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับข้อถกเถียงก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างที่ควรเป็น สิ่งที่เราจดจำเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงเป็นเพียงการกอบกู้บ้านเมืองจากการสูญเสีย ในปี พ.ศ. 2310 และทรงมีพระสติฟั่นเฟือนในปลายรัชกาลจนต้องถูกสำเร็จโทษ เท่านั้น

หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาบทความของลอร์ดแรกแลน (Lord Raglan) (จากหนังสือ *The Study of Folklore*, Alan Dundes, 1965, pp. 142 - 157) ที่ชื่อว่า “แง่คิดจาก ‘วีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี’ ของลอร์ดแรกแลน” แปลโดยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.กิงแก้ว อัดถาวร (2519, หน้า 141 - 160) ซึ่งเป็นบทความที่ลอร์ดแรกแลนได้วิเคราะห์เรื่องฮีโร่ และรู้สึกถึงที่เหตุการณ์ในเรื่องมีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่อง ฮีโร่และโรมิอุสอยู่เป็นอันมาก จึงลงมือรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษกรีกที่เป็นที่รู้จักกันมาตามประเพณีโบราณ หลังจากการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ตามท้องเรื่องแล้วจะเห็นว่าเหตุการณ์อยู่ประเภทหนึ่งที่ดำเนินตรงกันทุกเรื่องหรือเกือบทุกเรื่อง ลอร์ดแรกแลนจึงสรุปเป็นโครงสร้างชีวิตโดยทั่วไปของวีรบุรุษตามประเพณีโบราณ ดังนี้

1. มารดาเป็นเจ้าหญิงพรหมจารีย์
2. บิดาเป็นกษัตริย์
3. มักเป็นญาติใกล้ชิดของมารดา
4. สภาวะแห่งการมาสู่ปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา
5. ถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพดา
6. เมื่อเกิดมักถูกบิดาหรือบุคคลอื่นพยายามปองร้ายชีวิต

7. ถูกพาหนีไปอย่างลึกลับ
8. มีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมในแดนไกล
9. ไม่มีการบอกเล่าเกี่ยวกับวัยเด็ก แต่
10. เมื่อถึงวัยหนุ่มจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอนหรือไปสู่แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต
11. หลังจากที่มีชัยชนะต่อพระราช หรือยักษ์ มังกร หรือสัตว์ร้าย
12. แต่งงานกับเจ้าหญิงซึ่งเป็นพระธิดาของผู้ที่ครองแว่นแคว้นอยู่ก่อน และ
13. สถาปนาเป็นพระราช
14. ปกครองเมืองโดยไม่มีเหตุการณ์สำคัญอยู่ระยะเวลานาน
15. ออกกฎหมาย แต่
16. ต่อมาจะทำเทพเจ้าพิโรธ และเสื่อมศรัทธาจากประชาชน จึง
17. ถูกโค่นจากบัลลังก์และถูกขับไล่ออกจากเมือง
18. ตายอย่างลึกลับ
19. มักจะบ่นยอเขา
20. ลูก ถ้ามี ไม่ได้สืบสันตติวงศ์
21. ไม่มีการฝังศพ แต่ถึงกระนั้น
22. มีอนุสาวรีย์ที่สักการะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งแห่ง

จากเหตุการณ์ข้างต้นพบว่าชีวิตวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณีจะประกอบด้วยเหตุการณ์ที่สำคัญ คล้ายคลึงกัน ลอร์ดแรกแล่นจึงลงความเห็นว่าจะเป็นเรื่องราวที่มีเค้าเงื่อนมาจากพิธีกรรมตามวิถีทางของบุคคลิกตามนัยแห่งพิธีกรรม หากมีวีรบุรุษคนใดคนหนึ่งมีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ก็น่าจะเป็นไปในทำนองที่ว่าเหตุการณ์ในชีวิตของเขาเข้าลักษณะบุคคลิกตามนัยแห่งพิธีกรรม หรือมิฉะนั้นเรื่องราวของเขาเหล่านั้นได้ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับรูปแบบดังกล่าว การศึกษาบทความนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแง่คิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี เพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกษัตริย์ผู้เป็นปรีชาและยังอยู่ในความรับรู้ของประชาชนมาจนถึงปัจจุบัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐพร บุญนา (2545) ศึกษาเรื่อง สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2310–2497 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และการให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผลการวิจัยพบว่า ในสมัยกรุงธนบุรีนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความแตกต่างจากกษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งที่มา แนวพระราชดำริ และการเป็นผู้นำของพระองค์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้รับการยกย่องสถานะให้เทียบเท่าพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ เพราะผู้นำในราชวงศ์จักรียังจำเป็นต้องรักษาความชอบธรรมทางการเมืองของตนเองให้คงอยู่ จนกระทั่ง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงได้รับการ

เกิดพระเกียรติสูงสุดยิ่งกว่าสมัยใด ทั้งนี้เป็นผลมาจาก ความพยายามของผู้นำในสมัยนั้นที่ต้องการยกย่องและเผยแพร่เรื่องราวของบุคคลสำคัญในอดีต เพื่อสนับสนุนนโยบายทางการเมืองของตนเอง

วรุณญา อัจฉริยบดี (2554) ได้ศึกษาเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย : เรื่องเล่าและภาพแทน โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ทั้งในด้านกลวิธีการนำเสนอ และปัจจัยที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทน ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์และจินตนาการ เรื่องราวในวรรณกรรมทั้งสองประเภทสามารถแบ่งออกเป็นสามลักษณะ ได้แก่ เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ และเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์และประเภทของวรรณกรรม เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏภาพแทนเป็นสองลักษณะซึ่งมีความขัดแย้งกัน ได้แก่ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพของกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทนในวรรณกรรมทั้งสองประเภท คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

สุวัฒน์ เสนะวิณิน (2553) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารบ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติกรุงธนบุรีและพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การก่อกำเนิดของพระองค์ การบริหารบ้านเมือง เศรษฐกิจและสังคมสมัยกรุงธนบุรี การพระศาสนาและการศึกษายุคกรุงธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า กรุงธนบุรีเป็นศูนย์กลางของการค้าขายทางทะเล พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พบว่าทรงเป็นสามัญชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาค้นคว้ากันอีกมาก เช่น เดียวกันกับกรณีศึกษาการสวรรคต พบว่า ทรงถูกประหารชีวิต เรื่องราวที่ค้นพบนี้เป็นความท้าทายให้นักศึกษาและผู้สนใจทำวิจัยอย่างต่อเนื่องต่อไป ทรงชนะสงครามกับพม่าและกู้ชาติในปี พ.ศ. 2310 ทรงใช้ระบบการปกครองแบบอยุธยาและสุโขทัย ทรงสนับสนุนให้ประชาชนทำการเกษตร ทรงออกกฎหมายจัดระเบียบสังคม และทรงทำการค้าขายทางทะเลกับจีน ทรงจัดระเบียบวัด พระสงฆ์และสังคายนาพระไตรปิฎก และทรงให้เด็กชายศึกษาในวัด และเด็กหญิงศึกษาที่บ้าน

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาโครงสร้างชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามแนวคิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณีของลอร์ดแรกแลน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมเอกสารที่ใช้ในงานวิจัย ประกอบด้วยเอกสารที่เกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง
3. นำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแนวคิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณีของลอร์ดแมกแลน ปรากฏเหตุการณ์สำคัญในชีวิตของพระองค์ จำนวน 17 เหตุการณ์ ดังนี้

1. มารดาเป็นเจ้าหญิงพรหมจารีย์

มีเรื่องเล่าหลายสำนวนได้กล่าวถึงพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวว่าเป็นกุลสตรีไทย ชาวกรุงศรีอยุธยา ชื่อนกเอี้ยง หรือ เอี้ยง บ้าง แต่ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า และขุนหลวงหาวัด (ธรรมนิธย์, ผู้เรียบเรียง, 2551, หน้า 44 - 45) มีตอนหนึ่งได้กล่าวถึงราชวงศ์บ้านพลูหลวง และกล่าวถึงพระชายาของเจ้าฟ้าเพชรหรือพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ที่มีพระนามว่า พระองค์เอี้ยง ดังความตอนหนึ่งว่า

พระเจ้าบรมโกศ มีพระมเหสีที่เป็นพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน 2 องค์ คือ พระองค์ขาวโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็น กรมหลวงอภัยนุชิต กับพระองค์พลับ สถาปนาเป็นกรมหลวงพิพิธมนตรี...และพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ผู้เป็นเชษฐาฐานันท์ก็มี พระชายาจากครอบครัวนี้องค์หนึ่ง มีนามว่า “พระองค์เอี้ยง” เป็นธิดาของเจ้าพระบำเรอภุทธเช่นกัน แต่ไม่ปรากฏว่ามีโอรสธิดา

ต่อมาภายหลังปรากฏนามพระองค์ธนาเป็นพี่คนโต และกลายเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าเสือในแผ่นดินก่อนเจ้าฟ้าเพชรหรือพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ซึ่งทรงประทาน พระองค์พลับและพระองค์ขาวให้เจ้าฟ้าพร ประทานพระองค์เอี้ยงให้เจ้าฟ้าเพชร...

ต่อมาในปลายรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระได้เกิดเหตุขัดแย้งกับเจ้าฟ้าพร พระอนุชา จึงหาเหตุเกรงไปว่าจะต้องเกิดสงครามกลางเมืองแย่งชิงราชสมบัติแน่ พระองค์เอี้ยงซึ่งกำลังมีพระครรภ์ จึงได้รับการฝากให้เจ้าพระยาจักรีดูแลรักษา เจ้าพระยาจักรีได้ฝากต่อไว้กับนายไหยอง หรือขุนพัฒน์ นายอากรบ่อนเบี้ย ดูแลอีกทอดหนึ่งเพื่อพรางฐานะ มิให้ถูกกำจัดได้ง่ายนัก

2. บิดาเป็นกษัตริย์

จากความตามพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าและขุนหลวงหาวัด ที่กล่าวถึงราชวงศ์บ้านพลูหลวงนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของ “นางนกเอี้ยง” ว่าคือ “พระองค์เอี้ยง” แล้ว ยังทำให้ทราบว่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระราชบิดาเป็นพระมหากษัตริย์ด้วย จากความที่ว่า

ต่อมาภายหลังปรากฏนามพระองค์ธนาเป็นพี่คนโต และกลายเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าเสือในแผ่นดินก่อนเจ้าฟ้าเพชรหรือพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ซึ่งทรงประทาน พระองค์พลับและพระองค์ขาวให้เจ้าฟ้าพร ประทานพระองค์เอี้ยงให้เจ้าฟ้าเพชร...

จึงนับเป็นขัตติยนารี มีศักดิ์คู่ควรที่พระชายาของเจ้าฟ้าเพชร หรือพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ตามมณฑิยบาล มีทายาทเมื่อใดก็ย่อมนับเข้าร่วมในราชวงศ์เมื่อนั้น

ส่วนข้อมูลจากในหนังสือตำนานนอพงศาวดารและปาฏิหาริย์แห่งพระเจ้าตาก (ธีระวุฒิ ปัญญา, 2557, หน้า 16) ได้กล่าวว่า “เชื่อกันว่าพระองค์ก็คือหนึ่งในพระราชโอรสที่สืบสายพระโลหิตมาจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กับหญิงชาวจีนผู้หนึ่งที่ชื่อว่า “ไหยอง” ซึ่งเป็นชื่อเดียวกันกับ “นายไหยอง” ผู้ที่ถูกอ้างว่าเป็นบิดาของพระองค์” โดยผู้เขียนให้เหตุผลสนับสนุนข้อมูลนี้ว่า การที่พระยาจักรีทรงรับพระเจ้าตากสินเป็นบุตรบุญธรรมตั้งแต่ยังทรงแบเบาะ ทั้ง ๆ ที่คนไทยในสมัยนั้นมีการแบ่งชนชั้นกันอย่าง

ชัดเจน ก็เพราะพระเจ้าตากสินมีเชื้อสายที่สูงส่ง ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับข้อสันนิษฐานที่ว่า พระยาจักรีได้รับพระราชโองการจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศให้มาคอยดูแลพระราชบุตรนอกสมรสผู้นี้อย่างไม่อาจเปิดเผยความจริงได้

3. สภาวะแห่งการมาสู่ปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา

มีข้อมูลหลายสำนวนกล่าวถึงการปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่น่าแปลก ดังความในหนังสืออานาภาพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ชัยมงคลอุดมทรัพย์, 2553, หน้า 2) ความว่า

ในขณะกุมารได้คลอดมานั้นเวลาประมาณ 5 โมงเช้า อากาศปลอดโปร่งแจ่มใส ปราศจากเมฆฝน แต่เป็นที่น่ามหัศจรรย์ยิ่งนัก ได้เกิดอสุณีบาตผ่าลงมาตรงที่เสาดั่งในห้องเรือนที่กุมารคลอดนั้น แต่หาผีผู้ใดเป็นอันตราย ไม่...

การที่ไม่มีผู้ใดได้รับอันตรายจากการถูกฟ้าผ่าในครั้งนั้น จึงทำให้เชื่อว่าเพราะทารกน้อยนี้เป็นผู้มีบุญญาธิการมาถือกำเนิด เพื่อมาดำรงมหาเศวตฉัตรเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี

4. ถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพยดา

ในข้อนี้ผู้วิจัยได้พบข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในคราวทรงพระราชสมภพ คือ ทรงมีจัตุรกาย ดังที่กล่าวไว้ในสมุดไทยโบราณ (ธีระวุฒิ ปัญญา, 2557, หน้า 11) ว่า

โดยลักษณะกุมารนั้นเป็นจัตุรกาย คือ อธิบายว่า วัดตั้งแต่เท้าถึงศูนย์สะดือเป็นมัชฌิมกายได้ส่วนหนึ่ง แล้ววัดตั้งแต่ศูนย์สะดือถึงผมหงอกเป็นส่วนหนึ่ง แล้ววัดตั้งแต่ศูนย์ศีรษะขึ้นไปถึงปลายนิ้วมือข้างซ้ายเป็นส่วนหนึ่ง ข้างขวาเป็นส่วนหนึ่ง ทั้งสี่ส่วนนั้นยาวเสมอกันไม่กำเกิน ที่สะดือนั้นเป็นหลุมลึกลงไปพอจุผลหมากสงทั้งเปลือกผัดกับสามัญชนทั้งหลาย จึงว่าเป็นลักษณะจัตุรกาย คือ รูปสี่รกายเป็นส่วนสี่เหลี่ยมดุจดังพระพุทธรูปลักษณะแห่งองค์สมเด็จพระสมณโคดม

การที่มีความเชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีลักษณะกายเหมือนกับองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าก็เปรียบได้กับการเป็นลูกของเทพยดาเช่นกัน

5. เมื่อเกิดมักถูกบิดาหรือบุคคลอื่นพยายามปองร้ายชีวิต

มีหลายสำนวนที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่มีงูมาขดอยู่รอบกายของสมเด็จพระเจ้าตากสิน บางสำนวนก็ถือเป็นเรื่องดี แต่บางสำนวนนับว่าเป็นเรื่องไม่ดีจนต้องทำลายเด็ก ตามสำนวนของพลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน (2537, หน้า 1 - 2) ที่กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช ไว้ว่า

กล่าวกันว่าเมื่อทรงถือกำเนิดมาได้เพียง 3 วัน มีงูเหลือมมาขดรอบกระดานายอากรผู้ถือธรรมเนียมเงินเครื่องครัดก็ถือเป็นโชคร้ายควรจะต้องฝังเด็กเสียทั้งเป็นเจ้าพระยาจักรีสมนายกในตอนต้นรัชสมัยพระบรมราชาที่ 3 ผู้มีนิวาสถานอยู่ใกล้ ๆ บ้านบิดามารดาของสมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงขอเอาเด็กชายที่ถือกำเนิดเมื่อวันเสาร์ขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ปีชวด จุลศักราช 1096 ตรงกับวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2277 มาเป็นบุตรบุญธรรม...

6. มีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมในแดนไกล

เรื่องเล่าหลายสำนวนมีการกล่าวถึงเจ้าพระยาจักรีว่าได้รับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นบุตรบุญธรรม แต่มีความหลากหลายสาเหตุที่ทำให้รับ จากสำนวนของพลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน (ตามที่ได้อ้างถึงในข้อ 5) ได้กล่าวว่า เมื่อมีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้น ผู้เป็นบิดาของพระองค์ถือว่าเป็นโชคร้าย

ควรจะต้องฝังเด็กเสียทั้งเป็น เจ้าพระยาจักรีสมุหนายกจึงรับเป็นบุตรบุญธรรม แต่ในหนังสือเกร็ดพงศาวดารกรุงธนบุรี (2554, หน้า 3) ได้กล่าวแตกต่างจากสำนวนอื่น ๆ คือ “ด้วยความที่ต้องการให้ลูกชายมีอนาคตในวันหน้า แต่ยั้งจึงนำแต่สินบุตรชายไปมอบให้เป็นบุตรบุญธรรมเจ้าพระยาจักรี สมุหนายก ซึ่งท่านเจ้าพระยาจักรีก็ยินดีรับไว้เป็นบุตรบุญธรรม”

7. ไม่มีการบอกเล่าเกี่ยวกับวัยเด็ก

หนังสือหลายเล่มกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ไม่มีเล่มใดที่กล่าวถึงวัยเด็กของพระองค์เลย เพียงแต่กล่าวแบบสังเขปว่า ดังเช่นที่สม สุจิรา (2554, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ความว่า

เมื่ออายุได้ 5 ปี เจ้าพระยาจักรีได้นำเด็กชายสินไปฝากเรียนหนังสือและศึกษารธรรมกับพระอาจารย์ทองดี วัดโกสรวาส ซึ่งเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น และเมื่ออายุครบ 13 ปี ได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ...

ในสมัยโบราณ ชายไทยที่ยังไม่บวชเรียนจะเข้ารับราชการไม่ได้ ดังนั้นเมื่ออายุ 21 ปี นายสินจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดโกสรวาสนั่นเอง

8. เมื่อถึงวัยหนุ่มจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอนหรือไปสู่แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต

การไปรวบรวมและจัดเตรียมกำลังพลของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่จังหวัดจันทบุรี และเดินทางกลับเข้ามาเพื่อตีเมืองธนบุรีก่อนยกทัพเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาเพื่อกอบกู้เอกราช ถือเป็นการเดินทางไปสู่แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต ดังความที่กล่าวถึงการยกกองทัพเรือเพื่อจะเดินทางไปยังค่ายโพธิ์สามต้น จากในหนังสือไทยรบพม่า เล่ม 2 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2553, 29) ว่า

ฝ่ายนายทองอินซึ่งพม่าให้ตั้งรักษาเมืองธนบุรีรู้ว่าเจ้าตากยกกองทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำ ก็ให้รีบขึ้นไปบอกแก่ผู้แม่ทัพที่ค่ายโพธิ์สามต้น แล้วเรียกคนขึ้นรักษาป้อมวิชัยประสิทธิ์ และหน้าที่เชิงเนินเมืองธนบุรีคอยจะต่อสู้ ครั้นกองทัพเจ้าตากยกขึ้นมาถึงพวกเรือที่รักษาหน้าที่เห็นว่าเป็นกองทัพไทยยกมาก็ไม่เป็นใจที่จะต่อสู้ รบพกันหน่อยหนึ่งเจ้าตากก็ตีได้เมืองธนบุรี จับตัวนายทองอินได้ให้ประหารชีวิตเสีย แล้วให้เร่งกองทัพขึ้นไปยังกรุงศรีอยุธยา

9. มีชัยชนะต่อพระราช

การรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลังจากฝ่าวงล้อมของพม่าที่เข้าตีกรุงศรีอยุธยาเพื่อไปตั้งหลักยังฝั่งตะวันออกนั้น เป็นการรบกับพระยาเมือง อันถือได้ว่าเป็นผู้ปกครองเมืองนั้น ๆ ข้าพเจ้าจึงขอนับว่าเป็นการได้รับชัยชนะต่อผู้ปกครองเมืองอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งได้รับชัยชนะทั้งการรบกับพระยาระยองและพระยาจันทบุรี (จรรยา ประชิตโรมรัน, 2537, หน้า 38) ดังความว่า

ขณะนั้นพวกชาวเมืองซึ่งรักษาหน้าที่ ก็ยิงปืนใหญ่น้อยระดมออกมา นายท้ายช้างที่นั่งเห็นลูกปืนชาวเมืองหนานักเกรงจะมากถูกเจ้าตาก จึงเกี่ยวช้างที่นั่งให้ถอยออกมา เจ้าตากขัดพระทัยชักพระแสงหันมาจะฟันนายท้ายช้างทูลขอชีวิตไว้ แล้วไล่ช้างเข้าชนบานประตูเมืองพังลง พวกทหารก็รุกกันเข้าเมืองได้ พวกชาวเมืองต่างพากันละทิ้งหน้าที่หนีไป ส่วนพระยาจันทบุรีก็พาครอบครัวลงเรือหนีไปยังเมืองบันทายมาศ เจ้าตากตีเมืองจันทบุรีได้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2310 หลังจากเสียกรุงฯ แล้ว 2 เดือน

10. สถาปนาเป็นพระราชชา

การสถาปนาเป็นพระราชชาหรืออีกนัยหนึ่งคือ การตั้งตนขึ้นเป็นเจ้านั้น มีข้อมูลทีกล่าวถึงหลายครั้งด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้นำไพร่พลหนีออกมาจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อไปตั้งหลักยังฝั่งตะวันออก คราวนั้นพม่าได้ยกทัพติดตามมาด้วย จึงเกิดปะทะกันขึ้น ดังความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2551, หน้า 37) ว่า “พม่าไล่ติดตามมาถึงที่ประทับ จึงเสด็จขึ้นมากับม้าทหาร 4 ม้า ออกมารบกับพม่าก่อน กองทัพทั้งปวงจึงตั้งปืนปึกกาออกรบแข่งล่อช้าง กองทัพพม่า 30 ม้า แตกย่นไปถึงพลเดินเท้า 2,000 ก็กระเจาไป ฝ่ายทแกล้วทหารเห็นกำลังบุญฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ดังนี้ ก็ยกย่องว่าเป็นจอมกษัตริย์สมมุติวงศ์”

การที่ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นจอมกษัตริย์สมมุติวงศ์ ทำให้พระองค์ต้องตั้งตนเป็นเจ้า โดย สม สุจิรา (2554, หน้า 45 - 46) ได้อธิบายเหตุผลในการกระทำครั้งนี้ ไว้ว่า

...ขณะที่อยู่เมืองระยอง ไม่สามารถแต่งตั้งเจ้าเมือง หรือเลื่อนชั้น เลื่อนยศ พระราชทานนามให้กับใครได้ อีกทั้งเงื่อนไขการกู้ชาติที่สำคัญ คือ ต้องมีบารมี สามารถให้ยศถาบรรดาศักดิ์แก่บรรดาเหล่าทหารเพื่อรวบรวมคนเก่งมาช่วยสร้างชาติให้มากที่สุด พระยาตากจึงได้ปรึกษากับบรรดาทหารแม่ทัพว่า “กรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว เพื่อความสะดวกในการกู้แผ่นดิน เราจะตั้งตัวเป็นเจ้า เพื่อให้คนทั้งหลายเคารพยำเกรง การกู้แผ่นดินก็จะสำเร็จโดยง่าย พวกท่านเห็นเป็นประการใด” บรรดาแม่ทัพต่างเห็นด้วย พระยาตากจึงจำเป็นต้องยกฐานะตนเองเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสิน

ส่วนในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ได้กล่าวว่าเป็นการอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของบรรดาข้าราชการบริพาร (2554, หน้า 33) ความว่า “ลุดักราช 1130 ปีชวดสัมฤทธิ์ศก จึงท้าวพระยาข้าราชการจีนไทยผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงก็ปรึกษาร่วมกัน อัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่านพิภพสยาม ณ กรุงธนบุรี ตั้งขึ้นเป็นราชธานีสืบไป”

11. ออกกฎหมาย

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา กฎหมายบ้านเมืองได้สูญหายไปมาก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการสืบเสาะ ค้นหารวบรวมไว้และโปรดฯ ให้ชำระกฎหมายเหล่านั้น ดังความที่ปรากฏในหนังสือ นกปรกแผ่นดินตากสินมหาราช ได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะทรงโปรดฯ ให้รวบรวมกฎหมายที่เคยมีมาครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังทรงตรากฎหมายใหม่เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่ออาณาประชาราษฎร์ด้วย (ธรรมนิติย์, ผู้เรียบเรียง, 2551, หน้า 81 - 82) ดังความว่า

[กฎหมาย] ฉบับใดยังเหมาะแก่กาลสมัยก็โปรดฯ ให้คงไว้ ฉบับใดไม่เหมาะก็โปรดฯ ให้แก้ไขเพิ่มเติมก็มี ยกเลิกไปก็มี ตราขึ้นใหม่ก็มี และเป็นการแก้ไขเพื่อราษฎรได้รับผลประโยชน์มากขึ้น เช่น โปรดฯ ให้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยการพนันให้อำนาจการตัดสินลงโทษขึ้นแก่ศาลแทนนายตราสิทธิขาด และยังห้ามนายตราบ่อนออกเงินตรองให้ผู้เล่น

12. เสื่อมศรัทธาจากประชาชน

แต่ถึงจะได้รับการชื่นชมในความกล้าหาญที่ทรงกอบกู้แผ่นดินอย่างไร แต่ก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้ทรงได้รับความเสื่อมศรัทธาจากประชาชนด้วย ดังความในหนังสือ ไทยรบพม่า เล่ม 2 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2553, หน้า 131) ที่บันทึกไว้ว่า

ตั้งแต่เลิกสงครามคราวอะแซหวุ่นกี้ตีหัวเมืองเหนือแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีมักเสด็จไปนั่งกรรมฐานที่วัดบางยี่เรือ ซึ่งได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เนื่อง ๆ แล้วติดพระทัยในการนั่งกรรมฐานหนักขึ้น พระอารมณ์ก็จับพึ้นเพื่อน เกิดมีอาการดูร้ายยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยลำดับมา ครั้นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ยกกองทัพไปเมืองเขมรแล้วไม่ช้าทางนี้พระเจ้ากรุงธนบุรีก็มีสัญญาวิปلاส

การที่หลาย ๆ ท่านกล่าวว่าทรงมีพระสติวิปลาสเช่นนี้ เกิดจากเหตุการณ์ที่ทรงตรัสถามพระราชอาคันโธว่าพระสงฆ์จะทำความเคารพพุทฺชนที่เป็นพระโสดาบันได้หรือไม่ ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับกรมวิชากร (อ้างถึงใน ปราบินทร์ เครือทอง, 2553, หน้า 9) ซึ่งสอดคล้องกับความในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ฉบับหมอบรัดเล (2554, หน้า 134) ความว่า

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์เดือนเก้าแรมหกค่ำ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ โรงพระแก้ว ให้ประชุมพระราชอาคันโธพร้อมกันแลพระองค์มีพระสติพึ้นเพื่อนถึงสัญญาวิปลาส ลำคัญพระองค์ว่าได้โสดาปัตติผล จึงดำรัสถามพระราชอาคันโธว่า พระสงฆ์พุทฺชนจะให้วันบเคารพพุทฺชนซึ่งเป็นพระโสดาบันบุคคลนั้น จะได้หรือไม่ได้ประการใด

การนี้มีผลให้พระสมเด็จพระสังฆราช วัดบางหว้าใหญ่ พระพุฒาจารย์ วัดบางหว้าน้อย พระพิมลธรรม วัดโพธาราม ที่ปฏิเสฐการบไหว้พระองค์พร้อมทั้งอันเดวาลิกและสัทธิงวิหริกแห่งพระราชอาคันโธทั้งสามวัด ถูกลงโทษด้วยการโบยและไปทำความสะอาดเว็จกุฏิวัดหงส์ทั้งสิ้น

13. ถูกโค่นจากบัลลังก์และถูกขับไล่ออกจากเมือง

มีเพียงแค่เหตุการณ์ที่ทรงลงโทษสมเด็จพระสังฆราชและพระราชอาคันโธเท่านั้น แต่ยังมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นเหตุการณ์ทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในกรุงธนบุรี ทำให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งเดินทางไปปราบจลาจลในเมืองเขมร กลับมาปรึกษาหารือกับข้าราชการเกี่ยวกับการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระสติพึ้นเพื่อนจนทำให้เกิดการจลาจลขึ้น เป็นเหตุให้มีการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดังความในประชุมพงศาวดาร เล่ม 6 หน้า 336 (อ้างถึงใน ลำจุล ฮวบเจริญ, 2554, หน้า 174) ความว่า

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ จึงให้ข้าราชการทั้งปวงปรึกษาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งปรึกษาพร้อมกันเห็นว่าเป็นเสียหนามหลักต่อ อันสำคัญอยู่ในแผ่นดินจะละเว้นไม่ได้ ควรให้สำเร็จโทษเสีย สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ เห็นว่าเป็นอุปนิสัยนิกภาพด้วยบ้านเมืองกำลังมีศึกสงครามภายนอก มาเกิดทุกข์ขึ้นภายในเพราะพระเจ้าธนบุรีเป็นตัวต้นเหตุเกรงจะเกิดจลาจลต่อไป จึงต้องอนุญาตให้เป็นไปตามคำปรึกษาของราชการทั้งปวง

14. ตายอย่างลึกลับ

แต่การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ยังเป็นที่สงสัยของบุคคลในกาลต่อมา แม้กระทั่งวิธีที่ใช้สำเร็จโทษพระองค์ก็ยังมีหลักฐานต่างกัน กล่าวคือ ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จากพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501, หน้า 131) ใช้คำสองแบบ คือ “ปริวรรตออกประหาร” ในตอนสั่งโทษ และใช้คำว่า “สำเร็จโทษ” ในตอน

ประหาร ด้านพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 (2516, หน้า 166 - 167) ก็ใช้คำสองแบบเช่นกัน คือ ใช้คำว่า “ประหารชีวิตสำเร็จโทษ” ในตอนสังลงโทษ และใช้คำว่า “ประหารชีวิต ตัดศีรษะ” ในตอนประหาร ซึ่งโดยปกติแล้วการสำเร็จโทษพระเจ้าแผ่นดิน จะใช้การทาบด้วยท่อนจันทน์แทนการประหารชีวิตแบบตัดศีรษะ

ดังนั้นความขัดแย้งในตัวหลักฐานเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นปริศนามาจนถึงปัจจุบันนี้ และทำให้เกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับกรณีสวรรคตตามมาภายหลัง เช่น เรื่องที่พระองค์มิได้ถูกประหารชีวิตที่หน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์ ในปี พ.ศ. 2325 แต่ได้เสด็จหนีไปประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและสิ้นพระชนม์ในภายหลัง

15. ลูก ถ้ามึง ไม่ได้สืบสันตติวงศ์

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระราชโอรส ธิดา 29 พระองค์ อันเกิดจากพระมเหสีและเจ้าจอม หม่อมห้ามต่าง ๆ ซึ่งไม่มีพระองค์ใดที่จะได้สืบสันตติวงศ์เลย (ถำรงค์ดี อายุวัฒนะ, 2515)

16. ไม่มีการฝังศพ

ถึงแม้จะมีบันทึกถึงการฝังพระศพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ก็มีได้กล่าวถึงรายละเอียดมากนัก สร้างความสงสัยสืบต่อมาจากกรณีสวรรคตอย่างยิ่ง ดังความเกี่ยวกับการฝังพระศพจากพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (2554, หน้า 145) ความว่า “ผู้คุมและเพชฌฆาตก็ให้หา [สมเด็จพระเจ้าตากสิน] ออกไปนอกพระราชวัง ถึงหน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์ก็ประหารชีวิต ตัดศีรษะเสียถึงแก่พิราลัย จึงรับสั่งให้เอาศพไปฝังไว้ ณ วัดบางยี่เรือใต้และเจ้าตากสินขณะเมื่อสิ้นบุญถึงทำลายชีพนั้นอายุได้สี่สิบแปดปี” ส่วนพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพนั้น ตามพงศาวดารรัชกาลที่ 1 (เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล, 2552, หน้า 94) กล่าวเพียง “...ในปีมะโรง ๑๑๑๑ จุลศักราช 1140 (พ.ศ. 2321) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ ดำรัสให้ขุดศพเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นทำการฅาปนกิจที่เมรุวัดบางยี่เรือใต้ ให้มีการมหรสพพอสมควร และเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงทั้ง 2 พระองค์”

17. มีอนุสาวรีย์ที่สักการะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งแห่ง

แม้กรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเหตุการณ์บ้านเมืองในปลายรัชสมัยของพระองค์จะเป็นปริศนาให้ชวนสงสัยอยู่ แต่ประชาชนก็ยังสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์เสมอ ทำให้มีศาลหรืออนุสาวรีย์ที่สักการะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลายแห่งทั่วประเทศ อาทิ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในอาณาเขตพระราชวังเดิม ซึ่งเคยเป็นพระราชวังในสมัยกรุงธนบุรีที่ประดิษฐานพระบรมรูปของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประทับยืน ทรงพระแสงดาบ ขนาดประมาณหนึ่งเท่าครึ่งของพระองค์จริง (พระราชวังเดิม, 2541, หน้า 10 อ้างถึงใน ญัฐพร บุณนา, 2545, หน้า 50) นอกจากนี้ยังมีพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี ณ วงเวียนใหญ่ และอีกหลายแห่ง อาทิ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทุ่งนาเซย จังหวัดจันทบุรี ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดปากฟิงตะวันตก จังหวัดพิษณุโลก พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดอินทาราม เป็นต้น

การอภิปรายผล

การศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแง่คิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้พบว่า พระราชประวัติของพระองค์มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับวีรบุรุษของกรีกที่เป็นที่รู้จักกัน มาตามประเพณีโบราณ จำนวน 17 เหตุการณ์ ได้แก่

1. มารดาเป็นเจ้าหญิงพรหมจารีย์
2. บิดาเป็นกษัตริย์
3. สภาวะแห่งการมาสู่ปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา
4. ถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพยดา
5. เมื่อเกิดมักถูกบิดาหรือบุคคลอื่นพยายามปองร้ายชีวิต
6. มีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม
7. ไม่มีการบอกเล่าเกี่ยวกับวัยเด็ก แต่
8. เมื่อถึงวัยหนุ่มจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอนหรือไปสู่แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต
9. หลังจากที่มีชัยชนะต่อพระราชา ยักษ์ มังกร หรือสัตว์ร้าย
10. สถาปนาเป็นพระราชา
11. ออกกฎหมาย แต่
12. ต่อมาจะทำเทพเจ้าพิโรธ และเสื่อมศรัทธาจากประชาชน จึง
13. ถูกโค่นจากบัลลังก์และถูกขับไล่ออกจากเมือง
14. ตายอย่างลึกลับ
15. ลูก ถ้ามี ไม่ได้สืบสันตติวงศ์
16. ไม่มีการฝังศพ แต่ถึงกระนั้น
17. มีอนุสาวรีย์ที่สักการะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งแห่ง

จากการเทียบเคียงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินกับโครงสร้างชีวิตเชิงวีรบุรุษ ในเทพปกรณัมตามทฤษฎีของลอร์ดแรกแลน ลอร์ดแรกแลนได้ตีความว่าการที่ชีวิตของวีรบุรุษในวัฒนธรรม ประเพณีประกอบด้วยเหตุการณ์ที่สำคัญคล้ายคลึงกันนั้น น่าจะมีเค้าเงื่อนมาจากพิธีกรรม ตามวิถีทางของ บุคลิกตามนัยแห่งพิธีกรรม กล่าวคือ เหตุการณ์ในชีวิตวีรบุรุษจะแบ่งได้เป็นสามตอน อันได้แก่ ตอนที่เกี่ยวกับกำเนิดของวีรบุรุษ ตอนที่เกี่ยวกับการสถาปนาสู่บัลลังก์ และตอนที่เกี่ยวกับมรณกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ สามตอนในพิธีกรรมระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (rite de passage) ซึ่งเกี่ยวข้องกับระยะแรกเกิด การสถาปนาและ มรณกรรมเช่นเดียวกัน (กิงแก้ว อัตถการ, 2519, หน้า 151)

ประเด็นที่ว่าวีรบุรุษมักจะมีชาติกำเนิดที่สูงส่งหรือมีสภาวะแห่งการปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา นั้น น่าจะเป็นความพิเศษที่เป็นคุณสมบัติติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดที่ผู้เป็นวีรบุรุษควรมี ส่วนการที่มักจะไม่มีการ บอกเล่าถึงชีวิตวีรบุรุษในช่วงวัยเด็กนั้น อรุษา สุวรรณประเทศ (2552, หน้า 326) ได้อธิบายเกี่ยวกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ว่า "...น่าจะเป็นภาพพจน์ตามนัย แห่งพิธีกรรม ซึ่งเด็กจะต้องเข้าสู่ห้วงเวลาของการเก็บตัว – เข้าสู่กระบวนการ "ครอบครอง" และถูกฝึกอบรม ในวิชาการหรือวิทยาเขตต่าง ๆ จึงมักมีอนุสาวรีย์หรือการออกจากบ้านหรือการที่วีรบุรุษถูกพาหนีไปอย่างลึกลับ และมีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมในแดนไกล" ซึ่งในพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ก็พบเหตุการณ์นี้

เช่นกัน ส่วนในเหตุการณ์ที่ว่า เมื่อถึงวัยหนุ่ม วีรบุรุษจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน หรือไปสู่แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต และจะมีชัยชนะต่อพระราชา ยักษ์ มังกร หรือสัตว์ร้าย สามารถตีความได้ว่า วีรบุรุษจะต้องถูกทดสอบ และจะต้องสำแดงความกล้าหาญและความสามารถให้เป็นที่ยอมรับ ในกรณีของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ก็คือ การที่พระองค์ได้รับชัยชนะในการต่อสู้กับทหารพม่า ที่ได้ติดตามมาจากกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้ได้รับการยกย่องจากทหารหาญทั้งหลายที่ได้ติดตามมาให้เป็น “พระเจ้าตาก” ก่อนที่จะมีชัยชนะเหนือพม่าและกอบกู้เอกราชกลับคืนมาได้

นอกจากนี้เหตุการณ์ที่วีรบุรุษได้ทำให้เทพเจ้าพิโรธ และเสื่อมศรัทธาจากประชาชน จึงนำมาซึ่งความโชคร้ายและต้องตายอย่างลึกลับนั้น อรุษา สุวรรณประเทศ (2552, หน้า 328) ได้กล่าวว่า คงเป็นชนบทของเทพปกรณัมที่เมื่อถึงเวลาละโลกของวีรบุรุษก็มักจะอ้างเหตุผลในเรื่องของการทำให้เทพเจ้าพิโรธเสมอ” ซึ่งในกรณีของสมเด็จพระเจ้าตากสินนั้น พบข้อมูลว่า ประชาชนเสื่อมศรัทธาในพระองค์เพราะทรงมีพระสติพินทุ์เนื่องจากการเจริญกรรมฐานตั้งแต่หลังเสร็จศึกอะแซหวุ่นกี้ อันนำไปสู่เหตุการณ์การตายอย่างลึกลับ กล่าวคือ เรื่องราวในการสวรรคตของพระองค์มีหลายสำนวน ซึ่งสามารถสรุปได้สองประการ ประการแรกทรงถูกสำเร็จโทษในกรุงธนบุรี ประการที่สอง ผู้ถูกประหารชีวิตมิใช่พระองค์ แต่ทรงหนีไปประทับอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชจนสวรรคต

การศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแนวคิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี จึงแสดงให้เห็นว่า แม้พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินจะไม่ชัดเจนและยังคงเป็นปริศนามาจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ประชาชนชาวสยามก็ยังคงการรับรู้เรื่องราวของพระองค์ ซึ่งเปรียบเสมือนวีรบุรุษของชาติ ที่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีกำลังแข็งแรงหรือกล้าหาญเพียงอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ อันเป็นคุณสมบัติที่บ่งบอกถึงความเป็นวีรบุรุษที่แท้จริง ตามคำกล่าวของคริสโตเฟอร์ โวกเลอร์ ที่กล่าวไว้ในหนังสือ หน้า 31 (อ้างถึงใน อรุษา สุวรรณประเทศ, 2552, หน้า 332) ว่า “ความเสียสละ คือ ความเต็มใจของวีรบุรุษในอันที่จะสละอะไรบางอย่างที่มีคุณค่า เช่น ชีวิตของตนเองเพื่อประโยชน์ของอุดมคติ หรือของกลุ่ม ความเสียสละ หมายถึง “making holy” – การทำให้ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ทำให้ความตายได้รับการเชิดชูว่าเป็นพฤติกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์” แสดงให้เห็นว่า เราทุกคนก็สามารถเป็นวีรบุรุษได้หากเดินตามรอยทางของวีรบุรุษ

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัคราภกร. (2519). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. (2552). **แรกสร้างพระมหานคร**. กรุงเทพฯ : บางกอกนิวค.
- จรรยา ประชิตโรมรัน. (2537). **สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยมงคล อุดมทรัพย์. (2553). **อานูภาพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ณัฐพร นูนาค. (2545). **สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2310 – 2497**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2553). **ไทยรบพม่า เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วิสดอม.
- ธรรมนิตย์ , ผู้เรียบเรียง. (2551). **นักรบกู้แผ่นดินตากสินมหาราช : ประวัติศาสตร์ภาคกระชับของกษัตริย์ผู้ให้กำเนิดสยามยุคใหม่**. กรุงเทพฯ : บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006) จำกัด.
- ธีระวุฒิ ปัญญา. (2557). **ตำนานนอกพงศาวดารและปฎิหาริย์แห่งพระเจ้าตาก**. กรุงเทพฯ : กู๊ดไลฟ์.
- ธำรงค์ดี อายุวัฒน์. (2515). **ราชสกุลจักรีวงศ์ และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**. พระนคร : บรรณกิจเทรดดิ้ง.
- ปราชินทร์ เครือทอง. (2553). **ข้าแหละแผนยิดกรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จดหมายรายวันทัพ, อภินิหารบรรพบุรุษ และเอกสารอื่น**. (2551). กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ฉบับหมอบรัดเล**. (2554). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โสมจิต.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2**. (2516). กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- วรุณา อัจฉริยบดี. (2554). **สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย : เรื่องเล่าและภาพแทน**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สม สุจิรา. (2554). **ตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ธรรมะ.
- สุวัฒน์ เสนะวีณิน. (2553). **การบริหารบ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2554). **เกร็ดพงศาวดารกรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : ดวงกมลพับลิชชิ่ง.
- อรอุษา สุวรรณประเทศ. (2552). **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พลังขับเคลื่อนเบื้องหลังประชาชาติ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- Lord Raglan. (1965). The Hero of Tradition. In Alan Dundes, *The study of folklore* (pp.142 - 157). U.S.A. : Prentice-Hall.